

processing, evaluation and interpretation of the results of social and pedagogical experiment; criteria of t-Student, Wilkoxson's, Pearson's χ^2 , Pearson-Bravo's coefficient of correlation to confirm their validity and significance. Found dynamics of resocialization of juvenile offenders as an indicator of the effectiveness of the system of social and educational work by comparing the results of diagnostics on ascertaining stage and control diagnostics of evaluative stage of the exploration. Presents comparative tables and charts on the results of the exploration. Confirmed the significance of the results.

Key words: analysis of results, experimental work, the social and educational work with juvenile offenders.

Стаття надійшла до редакції 30.09.2013 р.

Прийнято до друку 25.10.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.

УДК 37.013.42

І. А. Ковальчук

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Сучасне суспільство й процеси які в ньому відбуваються не завжди позитивно впливають на соціалізацію й соціальне виховання підростаючого покоління. Заклади освіти України як соціальні організації, орієнтовані на соціальне виховання дітей повинні мінімізувати негативний вплив та збільшити позитивний вплив суспільства. Соціально-педагогічна діяльність в закладах освіти передбачає створення певних умов, необхідних для успішного соціального виховання й позитивної соціалізації дитини. Соціальний педагог – фахівець, який виконує соціально-педагогічну діяльність в закладах освіти.

Проблеми соціального виховання, соціально-педагогічної діяльності в закладах освіти розглядали в своїх роботах такі дослідники як: О. Безпалько, В. Шульга, С. Харченко, А. Мудрик, Л. Мардахаєв, О. Мальцева, О. Яковлева та інші українські та російські вчені.

Метою нашої статі стала характеристика процесу соціально-педагогічної діяльності в закладах освіти; розкриття змісту діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі.

Відповідно до закону «Про загальну середню освіту» визначаються типи загальноосвітніх навчальних закладів:

1) середня загальноосвітня школа – загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів (I ступень – початкова школа, II ступень – основна школа, III ступень – старша школа);

2) загальноосвітня школа-інтернат – загальноосвітній навчальний заклад з частковим або повним державним утриманням дітей, які потребують соціальної допомоги;

3) спеціалізована школа (школа-інтернат) – загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів;

4) вечірня (змінна) школа – загальноосвітній навчальний заклад II-III ступенів для громадян, які не мають можливості навчатися у школах з денною формою навчання;

5) гімназія – загальноосвітній навчальний заклад II-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів відповідно до профілю;

6) ліцей – загальноосвітній навчальний заклад III ступеня з профільним навчанням і допрофесійною підготовкою;

7) колегіум – загальноосвітній навчальний заклад III ступеня філологічно-філософського та (або) культурно-естетичного профілю;

8) загальноосвітня санаторна школа (школа-інтернат) – загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів відповідно профілю для дітей, які потребують тривалого лікування;

9) спеціальна загальноосвітня школа (школа-інтернат) – загальноосвітній навчальний заклад для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку;

10) школа соціальної реабілітації – загальноосвітній навчальний заклад для дітей, які потребують особливих умов виховання [1, с. 139 – 140].

Система освіти України також передбачає вищі навчальні заклади I-IV рівнів акредитації.

Акредитація в навчальних закладах – дозвіл держави на освітню діяльність.

Відповідно до статусу вищих навчальних закладів встановлено чотири рівні акредитації:

- молодший спеціаліст – вищі навчальні заклади першого рівня акредитації (технікуми, училища);

- бакалавр – вищі навчальні заклади другого рівня акредитації (коледж);

- спеціаліст, магістр – вищі навчальні заклади третього – четвертого рівнів акредитації (інститут, консерваторія, академія, університет).

Навчальні заклади вищого рівня акредитації можуть здійснювати підготовку спеціалістів по освітньо-кваліфікаційним рівням, які забезпечують заклади освіти нижчого рівня акредитації. Наприклад університет готує не тільки магістрів, а й бакалаврів та спеціалістів [2, с. 250 – 251].

Соціально-педагогічна діяльність у системі освіти сприяє взаємодії закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні дітей, їх адаптація до умов соціального середовища, забезпечує консультативну допомогу батькам, особам, які їх замінюють. Соціально-педагогічна діяльність здійснюється соціальним педагогом.

Починаючи з 2004 року в закладах освіти мають працювати і практичний психолог і соціальний педагог. Ці два представники психологічної служби мають здійснювати весь комплекс соціально-психологічного забезпечення навчально-виховного процесу закладу освіти, що передбачено у Положенні про психологічну службу.

Листом Міністерства освіти і науки України «Про внесення змін і доповнень до нормативів чисельності практичних психологів та соціальних педагогів навчальних закладів» визначено, що в 2004-2005 навчальному році в закладах освіти вводиться і ставки практичних психологів і ставки соціальних педагогів, причому, із розрахунку 1 ставка на 700 учнів міської школи.

Крім цього, незалежно від чисельності учнів (дітей, вихованців) ставка соціального педагога вводиться:

- в дошкільних навчальних закладах (дитячих будинках) інтернатного типу, та центрах розвитку дитини;
- в загальноосвітніх школах-інтернатах для дітей, які потребують соціальної допомоги; спеціальних загальноосвітніх школах (школах-інтернатах) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку; загальноосвітніх санаторних школах (школах-інтернатах) для дітей, які потребують тривалого лікування; школах соціальної реабілітації для дітей, які потребують особливих умов виховання; вечірніх школах для громадян, які не мають можливості навчатися в школах з денною формою навчання; професійно-технічних навчальних закладах; вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації.

Психологічна служба у своїй діяльності керується Конституцією України, Декларацією прав людини, Конвенцією про права дитини, Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Положенням про психологічну службу системи освіти України», «Положенням про психологічний кабінет дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладів системи загальної середньої освіти», чинним законодавством України.

Згідно Положенню про психологічну службу діяльність служби в системі освіти України забезпечується практичними психологами та соціальними педагогами, які мають вищу спеціальну освіту. За своїм статусом працівники служби належать до педагогічних працівників і відповідно до чинного законодавства користуються всіма правами і гарантіями, передбаченими для них.

Психологічна служба в системі освіти України складається з трьох основних ланок:

- Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи;
- обласних, районних (міських) центрів практичної психології і соціальної роботи або методистів методичних кабінетів районних (міських) відділів освіти, які відповідають за психологічну службу;
- практичних психологів, соціальних педагогів, які працюють у навчальних закладах.

Соціальний педагог психологічної служби навчального закладу повинен:

- здійснювати посередництво між освітніми установами, сім'ю, трудовими колективами, громадськістю, організувати їх взаємодію з метою створення умов для всебічного розвитку дітей і підлітків;
- сприяти участі вихованців у науковій, технічній, художній творчості, спортивній, суспільно-корисній діяльності, виявленню задатків, обдарувань, розкриттю здібностей, талантів, дбати про професійне самовизначення та соціальну адаптацію учнівської молоді;
- залучати до культурно-освітньої, профілактично-виховної, спортивно-оздоровчої, творчої роботи різні установи, громадські організації, творчі спілки, окремих громадян;
- впливати на подолання особистісних, міжособистісних, внутрішньосімейних конфліктів, надавати потрібну допомогу дітям і підліткам, групам соціального ризику, дітям, які потребують піклування тощо [3].

Основними функціями соціального педагога в навчальних закладах є:

Діагностична – вивчення та оцінювання особливостей особистості, мікроколективу, шкільного колективу в цілому, неформальних молодіжних об'єднань; спрямованості впливу мікросередовища, особливостей сім'ї та сімейного виховання, позитивних сил у громаді та джерел негативного впливу на дітей та підлітків.

Прогностична – прогнозування на основі спостережень та досліджень динаміки розвитку негативних чи позитивних сторін соціальної ситуації, що впливає на особистість чи групу; прогнозування результатів навчально-виховного процесу.

Консультативна – надання порад, рекомендацій учням, батькам, учителям та іншим особам з питань соціальної педагогіки; надання необхідної консультативної соціально-педагогічної допомоги дитячим, молодіжним об'єднанням, дітям, підліткам.

Правозахисна – забезпечення дотримання норм охорони та захисту прав дітей і підлітків, представлення їхніх інтересів у різноманітних інстанціях (службі у справах дітей, міліції, органах соціального захисту тощо).

Профілактична – переконання учнів у доцільності дотримання соціально-значимих норм та правил поведінки, ведення здорового

способу життя; попередження негативних явищ в учнівському середовищі.

Соціально-перетворювальна – надання послуг, спрямованих на задоволення соціальних потреб учнівської молоді; здійснення соціально-педагогічного супроводу навчально-виховного процесу, соціально-педагогічний патронаж соціально незахищених категорій дітей; сприяння соціальному і професійному визначенню особистості та соціальній адаптації молоді;

Організаторська – взаємодія з усіма суб'єктами соціального виховання; забезпечення змістовного дозвілля дітей та підлітків у школі та соціальному середовищі.

Координаційно-посередницька – налагодження взаємодії між закладом освіти та різними соціальними інституціями (позашкільними, медичними, культурними, спортивними закладами, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, кримінальної міліції у справах неповнолітніх службами у справах дітей, неурядовими організаціями тощо), колективом педагогів та учнів з метою спільного вирішення проблем соціального становлення та розвитку особистості.

Функція фандрейзingu – пошук додаткових ресурсів для вирішення соціально-педагогічних завдань.

Важливо, що у національному законодавстві окреслені **функціональні обов'язки** соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу. Вони передбачають: формування гуманних стосунків між вихованцями, учнями, педагогами; охорона та захист прав та інтересів дітей; вивчення особистості учня; вияв інтересів і потреб, проблем та труднощів учнів; робота з обдарованими дітьми; створення атмосфери психологічного комфорту для учнів; орієнтація дітей на здоровий спосіб життя; попередження конфліктів в учнівських колективах; організація різних видів позанавчальної діяльності учнів; профілактика правопорушень серед неповнолітніх; робота з дітьми «групи ризику»; посередницька діяльність; попередження суїцидальних спроб неповнолітніх [4].

Згідно Положенню про психологічний кабінет соціальний педагог здійснює свою професійну діяльність у спеціально обладнаному приміщенні – психологічному кабінеті, наявність якого є обов'язковим для навчальних закладів незалежно від форм власності.

Психологічний кабінет оснащується комплектами підручників, навчально-методичних посібників, методичних рекомендацій, затверджених навчальних програм, фахових періодичних видань, тестових методик, бланків, допоміжних матеріалів.

Матеріали та документація психологічного кабінету розділяється за категоріями:

1. Нормативно-правова.
2. Навчально-методична (підручники, навчально-методичні посібники, методичні рекомендації, навчальні програми).

3. Довідково-інформаційна (матеріали науково-практичних конференцій, семінарів, нарад, доповіді, виступи на педрадах).

4. Обліково-статистична (облік товарно-матеріальних цінностей психологічного кабінету, план роботи соціального педагога на рік, форми статистичної звітності).

5. Для службового використання (опитувальники, анкети, бланки відповідей) [3, с. 20 – 21].

Планування роботи соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу здійснюється на підставі наказу Міністерства освіти і науки від 28.12.2006 р. «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України».

Основними принципами складання плану роботи є:

1) планування діяльності соціального педагога здійснюється відповідно до рекомендацій МОН;

2) план на наступний навчальний рік складається після закінчення поточного;

3) річний план роботи соціального педагога є частиною річного плану роботи загальноосвітнього закладу;

4) планування здійснюється відповідно до професійних обов'язків, функцій соціального педагога;

5) річний план затверджує керівництво навчального закладу, а також методист районного (міського) ЦППСР.

Річний план роботи є базовим документом у діяльності соціального педагога. У ньому має бути відображено основні завдання психологічної служби загальноосвітнього навчального закладу.

Представлена стаття не претендує на всебічний розгляд проблеми, дослідження якої потребує подальшої наукової діяльності.

Список використаної літератури

1. **Осноvy** правоведения Украины: Учебное пособие / Кивалов С. В., Музыченко П. П., Крестовская Н. Н., Крвжановский А. Ф. – Х. : Одисей, 2005. – 384 с. 2. **Волкова Н. П.** Педагогіка: Посібник для студ. вищ. навч. закл. – К. : Академія, 2002. – 576 с. 3. **Шульга В. В.** Соціальний педагог у загальноосвітньому навчальному закладі: Метод. рекомендації. – К. : Ніка-Центр, 2004. – 124 с. 4. **Безпалько О. В.** Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: Навч. посіб. / О. В. Безпалько. – К. : Логос, 2003. – 134 с.

Ковальчук І. А. Соціально-педагогічна діяльність в закладах освіти

У статті представлена характеристика процесу соціально-педагогічної діяльності в закладах освіти; характеризуються типи загальноосвітніх навчальних закладів, які входять в структуру системи освіти України; розглядається структура психологічної служби системи

освіти України; розкривається зміст діяльності соціального педагога як одного із фахівців психологічної служби загальноосвітнього навчального закладу; висвітлюються функції та функціональні обов'язки професійної діяльності соціального педагога в закладах освіти; представлена характеристика документів і матеріалів психологічного кабінету; розглядаються принципи планування роботи.

Ключові слова: соціальний педагог, загальноосвітні навчальні заклади, психологічна служба, система освіти.

Ковальчук И. А. Социально-педагогическая деятельность в учреждениях образования

В статье рассматривается процесс социально-педагогической деятельности в учреждениях образования; характеризуются типы общеобразовательных учебных заведений Украины; представлены три основных звена структуры психологической службы в системе образования Украины; освещается содержание работы социального педагога как одного из специалистов психологической службы; раскрываются функции, функциональные обязанности профессиональной деятельности социального педагога в учреждениях образования; представлена характеристика материалов и документации психологического кабинета; затрагиваются вопросы планирования работы.

Ключевые слова: социальный педагог, общеобразовательные учебные заведения, психологическая служба, система образования.

Kovalchuk I. A. Social and pedagogical activity in educational establishments

The article discusses the content of social and pedagogical activity in educational establishments. It is analyzed legal and regulatory framework of activity of the social teacher in general education establishments, in particular the Positions on of the education system of Psychological Service of Ukraine and the Position of the psychological office of pre-school, general education and other educational establishments of system of general secondary education. It is characterized types general educational establishments, which are part of the structure of the education system of Ukraine. Represented three main links of the structure of psychological services in the educational system of Ukraine. Highlights the content of work of the social teacher as one of the specialist of the psychological service. Disclosed features professional activities of the social teacher in educational establishments, which include: diagnostic, prognostic, consultative, human rights protection, preventive, organizational, social and transformative, coordination and mediation. The article presents the functional responsibilities of the social teacher, of materials characterization and documentation of psychological office; concerned issues of planning and conducting documentation. This article is intended for social pedagogues, teachers and students of specialty «social pedagogy». The article

discusses the content of social and pedagogical activity in educational establishments.

Key words: social pedagogue, general education establishments, psychological service, educational system.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2013 р.

Прийнято до друку 25.10.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.

УДК 373.015.31:316.42

О. І. Мальцева

ПРО РОЛЬ ШКОЛИ, ЯК ПРОВІДНОГО ІНСТИТУТУ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Процес соціалізації триває протягом всього життя людини і на всіх його стадіях суспільство здійснює вплив на особистість або безпосередньо, або через виховні організації. Саме виховні організації відповідають за розвиток затребуваних суспільством якостей та характеристик особистості, тобто здійснюють соціальне виховання, створюючи умови для розвитку та духовно-ціннісної орієнтації людини в процесі організації соціального досвіду, освіти або індивідуальної допомоги.

За інституціональним критерієм серед виховних організацій виділяють: заклади охорони здоров'я, заклади соціального захисту населення, заклади системи органів внутрішніх справ, заклади комітетів у справах молоді, заклади освіти. Останні, на нашу думку, відіграють найважливішу роль у справі здійснення соціально контролюваної соціалізації. Особливо школи, в яких на сьогодні в Україні навчається близько 4 млн. школярів. Жодна інша виховна організація не може зрівнятися з загальноосвітніми навчально-виховними закладами за рівнем масштабності охоплення дітей та учнівської молоді.

Значення школи у здійсненні соціального виховання школярів та роль у цьому процесі соціального педагога досліджували О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, Л. Коваль, С. Пальчевський, Н. Сейко, С. Хлебик та інші.

Мета нашої статті – проаналізувати, які завдання ставить перед школою, як інститутом соціального виховання, держава на сучасному історичному етапі.

Організації соціально-виховної діяльності школи сприяють прийняті у роки незалежності нормативно-правові акти. Зокрема, Закон України «Про освіту» (1996 р.), в якому визначений статус провідного фахівця із соціального виховання – соціального педагога – в школі